

ANALYSIS OF EDUCATIONAL SERVICES AND YOUTH LABOR MARKET OF UKRAINE

Maliukina A.O.

*Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics,
Kharkiv, PhD (Economics), Associate Professor*

АНАЛІЗ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ ТА МОЛОДІЖНОГО РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ

Малюкіна А.О.

*Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця,
м. Харків, доцент*

Abstract

The article considers educational services and the labor market of Ukraine. It is proved that in order to increase the competitiveness of young people in the modern labor market, the issue of improving the national education system and bringing the domestic education system to the standards and criteria of the European educational space. It is analyzed that the level of education of the population is one of the key components in the human development index in the labor market of Ukraine.

Анотація

У статті розглянуто освітні послуги та ринок праці України. Доведено, що для підвищення конкурентоспроможності молоді на сучасному ринку праці, набуває питання удосконалення національної системи освіти та приведення вітчизняної системи освіти до стандартів та критеріїв європейського освітнього простору. Проаналізовано, що рівень освіти населення є одним з ключових складників у індексі людського розвитку на ринку праці України.

Keywords: labor, labor market, service, educational service, level of education, human development, educational space.

Ключові слова: праця, ринок праці, послуга, освітня послуга, рівень освіти, людський розвиток, освітній простір.

На шляху вступу України до глобалізованого економічного простору особливої актуальності набувають питання регульованих змін ринку праці молоді. Незважаючи на задекларовані державою законодавчі норми щодо гарантування рівних можливостей у виборі професії та забезпечення працездатної молоді надання першого робочого місця, економічні передумови не сприяють повноті реалізації її трудового потенціалу, а розбалансованість між попитом на робочу силу та її пропозицією, неузгодженість вимог роботодавців до молодого фахівця з рівнем та якістю його освіти посилюють напругу на національному та регіональних ринках праці.

Теоретичною основою дослідження проблематики ринку праці та зайнятості є багато праць зарубіжних учених-економістів, а саме: Дж. Кейнса та А. Маршалла. Теоретико-методологічні аспекти формування національного ринку праці та його молодіжного сегмента, проблематика працевлаштування молоді, становлення критеріїв та принципів функціонування цього сегмента ринку праці висвітлені у наукових працях: Д. Богині, О. Грішнєвої, С. Злупка, Е. Лібанової, В. Петюха та інших. Незважаючи на значний внесок учених, питання молодіжного безробіття залишається досить актуальним та потребує детальнішого вивчення й аналізу.

Метою статті є визначення основних причин та особливостей молодіжного безробіття на ринку праці України, а також розроблення основних напрямів та практичних рекомендацій щодо створення дієвого механізму мінімізації незайнятості молоді держави.

Запорукою матеріального благополуччя країни та її інноваційного розвитку є освіченість населення. Фундаментальною платформою побудови економіки знань є доступність та якість вищої освіти.

У сучасних умовах інноваційного розвитку економіки якість освіти визначає не тільки конкурентоспроможність окремо взятого випускника ВНЗ на ринку праці, але й економіки країни в цілому. Недарма рівень освіти населення є одним з ключових складників у індексі людського розвитку, який щорічно розраховується ООН.

Рівень охоплення молоді вищою освітою в Україні досить високий. І це небезпідставно. Адже, наявність диплому про вищу освіту, за даними дослідників у 2,4 рази знижує ймовірність бідності та у 1,5 рази підвищує вірогідність отримання середнього рівня доходів.

Позитивна динаміка кількості осіб, які здобували вищу освіту у розрахунку на 10 тис. осіб засвідчила збільшення активності осіб, що навчаються у ВНЗ III-IV рівнів акредитації.

Незважаючи на високий освітній рівень молоді, в Україні існує факт формальності вищої освіти. Прикрістю сьогодення є те, що молодь вступає до ВНЗ не задля отримання певного багажу необхідних в майбутній професії знань та вмінь, а радше задля переваг на ринку праці, набуття однієї з ознак престижності та подекуди «псевдогарантії» високого рівня доходів.

Однак суть даної проблеми лежить не тільки в площині покупця на ринку освітніх послуг (випускників ВНЗ), але й продавця. Невідповідність навчальних програм сучасним вимогам інноваційної економіки, хабарництво у ВНЗ, слабка кореляція якості освіти з рівнем матеріально-технічного забезпечення навчального закладу та рівнем кваліфікації професорсько-викладацького колективу – чи не основні причини зниження конкурентоспроможності вищих навчальних закладів країни, і, як наслідок, конкурентоспроможності їх випускників.

Важливим показником доступності і розвитку вищої освіти в країнах ЄС вважають питому вагу населення з вищою освітою. Так, в Україні питома вага молоді віком 25–34 роки з наявною вищою освітою становила у 2020 році 48,4%, в той час як у Швеції – 42,3%, Швейцарії – 40,1%, Польщі – 37,4%, Латвії – 33,9% тощо (рис. 1.1).

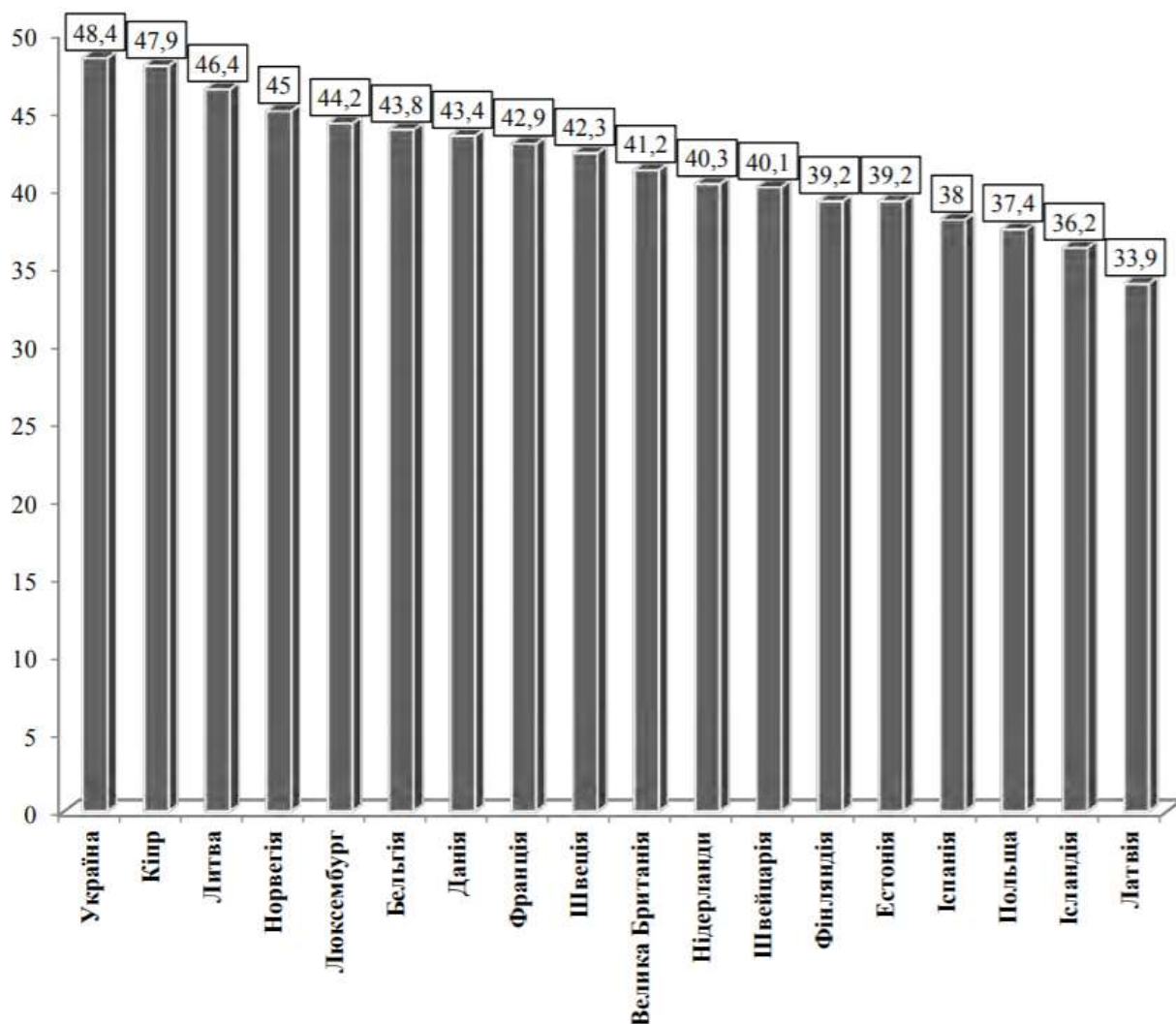

Рис. 1.1. Частка осіб у віці 25–34 роки з вищою освітою в Україні та країнах-членах ЄС у 2029 році, % [36]

За даними Державної служби статистики України у 1990/91 н.р. кількість закладів освіти I-II рівнів акредитації становила 742, в той час як III-IV рівнів – 149. За більше, ніж 30 років, кількість закладів вищої освіти I-II рівнів акредитації зменшилась майже вдвоє і становила у 2019/20 році 478 закладів, а кількість ВНЗ III-IV рівнів акредитації зросла більше, ніж вдвічі, та у 2019/20 навчальному році становила 325 закладів. Зменшення кількості вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації та студентів в них, пов'язане, в першу чергу, з обґрунтованим підвищенням вимог роботодавців до сучасних випускників, а також націленість самих студентів на більш високий рівень отриманої освіти.

Ситуація, що склалася на сучасному ринку праці є досить суперечливою. Попри нестачу кваліфікованих представників робітничих професій, кількість закладів освіти, що їх готує, невпинно зменшується. Втрат зазнала як кількісна, так і якісна сторона системи професійно-технічної освіти в Україні.

Задля розв'язання даної проблеми недостатнім буде лише удосконалення програм підготовки фахівців у ПТНЗ, необхідна популяризація даного профілю. Адже сучасна молодь під грифом «престижна робота» обирає професії, якими ринок праці України вже вкрай перенасичений. Підтвердженням цього є опитування на одному з Інтернетпорталів у сфері професійної орієнтації (prof.osvita.org.ua) 26878 респондентів «Щоб досягти успіху, я стану фахівцем у галузі?» (рис. 1.2).

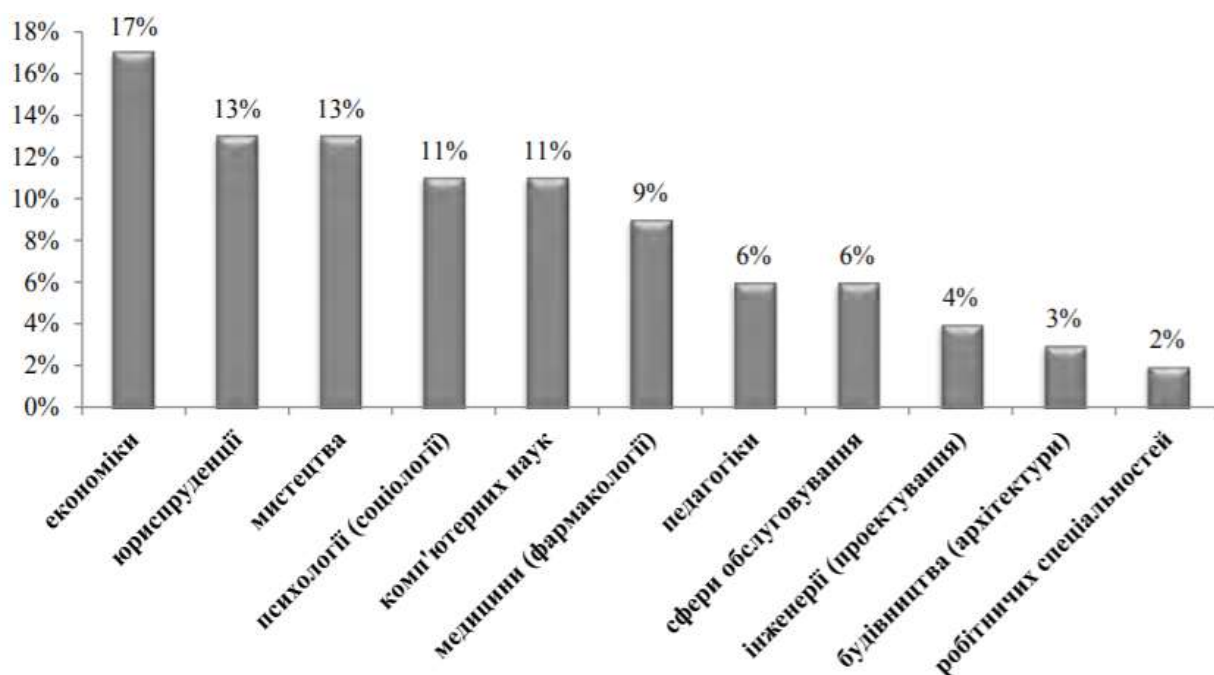

Рис. 1.2. Розподіл респондентів за результатами опитування «Щоб досягти успіху, я стану фахівцем у галузі?» [38]

За даними опитування, рівень престижності професій в галузі економіки та юриспруденції все ще залишається високим, незважаючи на те, що попиту на професії цього напрямку в такій кількості вже немає на ринку праці. Однак вищі навчальні заклади, не дивлячись на насичення ринку праці економістами

та юристами, продовжують набори абітурієнтів по цим напрямам навчання, ще в більшій мірі загострюючи проблеми їх майбутнього працевлаштування. Достатньо ґрунтовним та корисним з точки зору отримання інформації щодо поточного стану ринку праці, особливо молодіжного його сегменту, та розробки моніторингу молодіжної політики зайнятості було дослідження проблем молоді на етапі переходу від навчання до стабільної роботи (Schoolto-Work Transition Survey – SWTS), проведене Інститутом демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України, Українським центром соціальних реформ (UCSR) та Центром соціального моніторингу за підтримки Міжнародної Організації Праці у 2019 році.

Дане дослідження проводиться у 28 країнах, зокрема в РФ, Албанії, Македонії, Косово, Єгипті, Китаї, Монголії тощо. Результати даного дослідження для України показали, що українська молодь зорієнтована в переважній більшості на отримання вищої освіти, аргументовуючи це тим, що шанси знайти високооплачувану престижну роботу з наявністю диплому про вищу освіту значно збільшуються. Однак, вища освіта не є гарантією захищеної зайнятості відповідної кваліфікації та сподіванням молоді людини, а надмірна освіченість молоді призводить до загрози втрати віри в цінність системи освіти, обмежує можливості професійного зростання молоді, не окупує витрати на освіту та знижує престиж вищої освіти в цілому [39].

Дані дослідження свідчать, що професійно-технічна освіта є більш доступною у порівнянні із вищою: 83,4% студентів ПТНЗ навчаються за рахунок Державного бюджету, в той час як серед студентів ВНЗ таких менше половини – 43,8%. Дослідження також підтвердило гіпотезу прямої залежності рівня освіти молоді та матеріального стану домогосподарства. Із зростанням добробуту домогосподарства зростає й відповідно частка молоді із вищою освітою та зменшується – із професійно-технічною та середньою [39]. Основною причиною небажання молоді отримати професійно-технічну освіту 42,8% молодих людей вважають, що робота, якою вони дійсно хочуть займатися потребує вищої освіти (рис. 1.3).

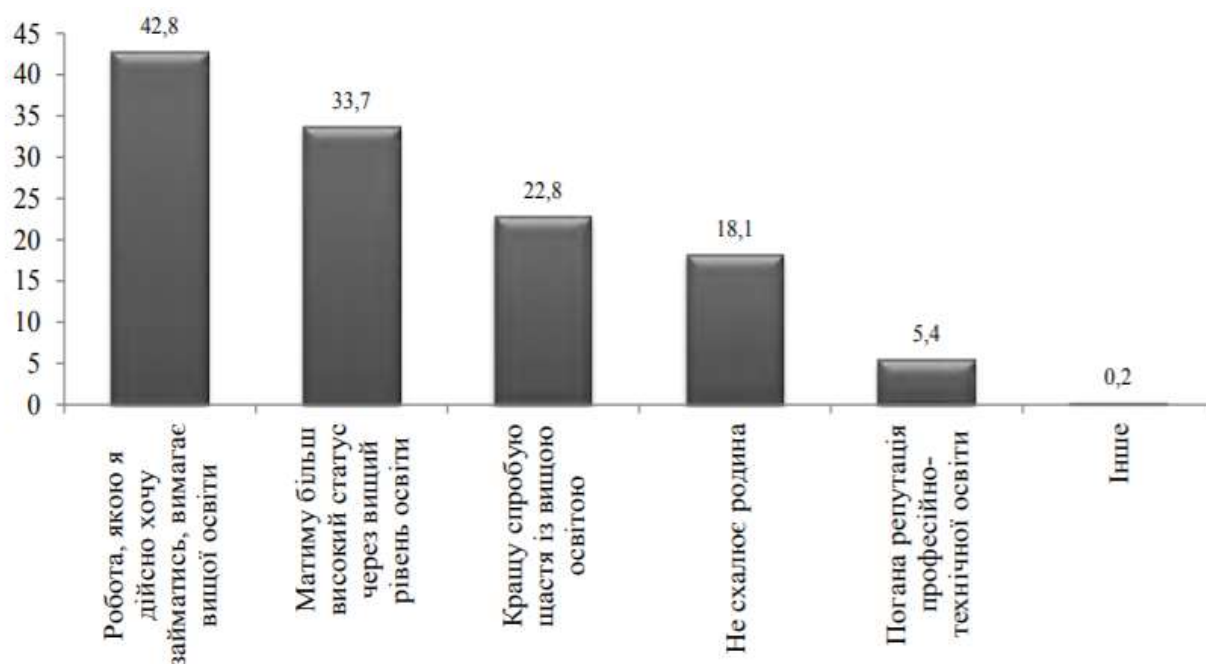

Рис. 1.3. Причини небажання здобувати професійно-технічну освіту,% [39]

Аналіз сучасної ситуації на ринку праці та ринку освітніх послуг свідчить про наявність між ними дисбалансу попри потребу їх взаємозв'язку та взаємодії. Масове отримання вищої освіти, з одного боку, свідчить про високий рівень освітньо-професійної активності молоді, але, з іншого, кількість не завжди означає якість. Орієнтація ВНЗ не на реальні потреби економіки, а на ажіотажний попит молоді на популярні та престижні спеціальності, створює проблеми молоді з працевлаштуванням та загрози залишитися за межами ринку праці.

Метою удосконалення системи освіти є підвищення її якості та конкурентоспроможності у відповідності до сучасних вимог розвитку економіки в цілому, та молоді зокрема. У XXI столітті більшість високорозвинених країн світу визначили реформи в освітній сфері – пріоритетними. Не виключенням є і Україна. 25 червня 2013 р. Указом Президента України була ухвалена Національна стратегія розвитку освіти в

Україні на період до 2021 року, в якій чітко визначені проблеми, ризики, основні завдання та напрями, а також механізми її реалізації, табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Удосконалення системи освіти в контексті Національної стратегії розвитку освіти в Україні до 2021 року [40]

Проблеми	Напрями	Загрози
<ul style="list-style-type: none"> - невідповідність освітньої системи вимогам ринку праці; - недосконалість структури та змісту навчальних планів в контексті сучасних потреб розвитку економіки; - недоступність отримання якісної освіти соціально-вразливих верств населення; - недостатній рівень матеріально-технічного, навчально-методичного та інформаційного забезпечення закладів освіти; - недосконалість системи оцінювання якості освіти; - наявність корупційних схем у навчальному процесі закладів освіти; - відсутність стимулювання розвитку інноваційної діяльності в навчальних закладах; - низький рівень ефективності методів управління системою освіти. 	<ul style="list-style-type: none"> - удосконалення нормативно-правового регулювання системи освіти; - удосконалення структури та модернізація змісту системи освіти у відповідності з європейськими стандартами; - впровадження сучасних інформаційно-комп'ютерних технологій у навчальний процес; - підвищення рівня професійного кадрового потенціалу закладів системи освіти; - сприяння науковій та інноваційній діяльності в освітній сфері; - підвищення рівня матеріально-технічного та фінансового забезпечення системи освіти; - моніторинг якості освіти; - запровадження ефективних методів управління системою освіти; - міжнародне співробітництво в освітній сфері. 	<ul style="list-style-type: none"> - нестабільність економічної ситуації в країні; - відсутність достатньої матеріальної бази для системної реалізації усіх напрямів стратегії; - несприятлива демографічна ситуація в країні; - відсутність узгодженості та досягнення консенсусу між всіма суб'єктами запропонованої реформи; - недостатня кількість кваліфікованих кадрів у системі управління освітою; - неготовність суб'єктів системи освіти до інноваційної діяльності.

У контексті даної Національної стратегії розвитку освіти визначимо узагальнені напрями удосконалення системи освіти в Україні, табл. 1.2.

Узагальнені напрями удосконалення системи освіти в Україні

№ з/п	Назва та характеристика заходу
1	2
1	<p>Удосконалення нормативно-правового регулювання системи освіти:</p> <ul style="list-style-type: none"> - нормативно-правового регулювання системи освіти; - управління системою освіти; - фінансово-економічне забезпечення діяльності закладів освіти; - соціальний захист науково-педагогічних кадрів.
2	<p>Удосконалення структури та модернізація змісту системи освіти передбачає:</p> <ul style="list-style-type: none"> - дошкільна освіта - загальна середня освіта: позашкільна освіта - професійно-технічна освіта - вища освіта - післядипломна освіта.
3	<p>Впровадження сучасних інформаційно-комп'ютерних технологій у навчальний процес:</p> <ul style="list-style-type: none"> - модернізація застарілих інформаційно-комп'ютерних засобів; - забезпечення державної підтримки у сфері виробництва вітчизняних засобів інформатизації та програмних продуктів; - сприяння безперервному постачанню ліцензованого, сертифікованого, уніфікованого програмного забезпечення до навчальних закладів; - удосконалення системи підготовки, перепідготовки та підвищення рівня кваліфікації педагогічних кадрів; - створення загальнодержавної системи освітніх бібліотечно-інформаційних ресурсів із електронним поданням усіх її наявних фондів з можливістю виходу до всесвітньої мережі Інтернет.
4	<p>Підвищення рівня професійного кадрового потенціалу закладів системи освіти потребують удосконалення:</p> <ul style="list-style-type: none"> - система оплати праці педагогічних, науково-педагогічних кадрів та працівників освітньої сфери; - система забезпечення житлом науково-педагогічних кадрів сільської місцевості; - якість праці педагогічних кадрів.
5	<p>Підвищення рівня матеріально-технічного забезпечення системи освіти має дві ключові складові:</p> <ul style="list-style-type: none"> - відсутність концептуальних підходів до визначення матеріально-технічного забезпечення навчального процесу; - відсутність конкретних показників для практичної оцінки рівня матеріально-технічного забезпечення і його відповідності високоякісній підготовці фахівців.
6	<p>Сприяння науковій та інноваційній діяльності в освітній сфері:</p> <ul style="list-style-type: none"> - забезпечення системи мотивацій викладачів до здобуття наукового ступеню; - створення організаційних умов для безперервного навчання науково-педагогічних працівників; - створення системи мотивування молоді до активної участі у генеруванні інноваційних ідей шляхом впровадження грантів та стипендій; - активне застосування інформаційно-комп'ютерних технологій у навчальному процесі з метою підвищення його ефективності; - удосконалення тематики проведення наукових семінарів та конференцій у відповідності з інноваційними вимогами сучасності.

1	2
7	<p>Моніторинг якості освіти, цілями ч:</p> <ul style="list-style-type: none"> - підвищення рівня конкурентоспроможності національної системи освіти; - аналіз ефективності функціонування освітньої галузі на локальному, національному, державному та міжнародному рівнях; - удосконалення існуючої освітньої політики держави у відповідності з сучасними вимогами; - визначення раціональності використання матеріальних ресурсів в освітній сфері; - формування рейтингу навчальних закладів за рівнем конкурентоспроможності їх випускників; - підвищення професійного рівня науково-педагогічних кадрів з метою забезпечення високоякісної освіти.
8	<p>Міжнародне співробітництво в освітній сфері передбачає:</p> <ul style="list-style-type: none"> - впровадження та розвиток взаємовигідних міждержавних угод про співпрацю в освітній, навчальній та науковій сфері; - організацію у межах двосторонніх та багатосторонніх договорів обміну та стажування студентів, аспірантів, науково-педагогічних кадрів та науковців; - активну участь у проведенні спільних ґрунтовних наукових досліджень та розробок; - організацію та проведення міжнародних науково-практичних конференцій, семінарів, круглих столів та інших наукових міждержавних заходів; - підтримку спільної видавничої діяльності; - організацію закордонних відряджень членів науково-педагогічних колективів з метою підвищення рівня науково-викладацької діяльності.

Підсумовуючи вищевикладене, можна стверджувати, що Україна за роки своєї незалежності в напрямі освітньої діяльності досягла певних позитивних зрушень, а саме:

підвищення рівня освіти серед молодого населення, в тому числі жінок;

підвищення кількості молоді з вищою освітою;

участь країни у рейтингах оцінки якості освіти національного та міжнародного масштабу.

Проте, високий рівень освітньо-професійної та наукової активності молоді України не є запорукою ефективною зайнятості та високого рівня її конкурентоспроможності на ринку праці. Для України необхідним є удосконалення освітньої системи, в тому числі діяльності ВНЗ, випускники яких зможуть в повній мірі реалізуватися на сучасному ринку праці та мати впевненість в адекватності отриманих знань сучасним вимогам.

Отже, нагальної необхідності на шляху підвищення конкурентоспроможності молоді на сучасному ринку праці, набуває питання удосконалення національної системи освіти та приведення вітчизняної системи освіти до стандартів та критеріїв європейського освітнього простору. Єдиний шлях розвитку української системи освіти в даному напрямі – інноваційний, який передбачає перехід від локальних періодичних нововведень, в яких відсутнє чітке бачення системи освіти після реформування, до системних нововведень як єдино можливого способу існування системи освіти. Але даний шлях розвитку національної системи освіти можливий лише за умови концентрації та об'єднання зусиль всіх суб'єктів освітньої системи.

Список використаної літератури

1. Актуальні проблеми професійної орієнтації та професійного навчання безробітних: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції / Упоряд. В. Є. Скульська. – К.: ІПК ДСЗУ, 2006. – 311 с.
2. Богиня Д. П. Основи економіки праці / Д. П. Богиня, О. А. Грішнова. – К.: Знання-Прес, 2000. – 313 с.
3. Злупко Л. А. Зайнятість в умовах формування інноваційної економіки України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.01 «Економічна теорія та історія економічної думки» / Л. А. Злупко. – Львів, 2010. – 20 с.
4. Ільч Л. М. Розвиток молодіжного ринку праці: сучасний стан, тенденції та перспективи / Л. М. Ільч // Україна аспекти праці: наук-аналіт. ж–л. – К.: НДІ праці і зайнятості населення Мін.соц.політики і НАН України, 2011. – Вип.8. – С.12-20.
5. Єрохін С. А., Нікітін Ю. В., Нікітіна І. В. Концепція професійної мотивації студентів як фактору конкурентності на ринку праці [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.nuft.edu.ua/bitstream/123456789/1123/1/statia.pdf>

6. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег: Пер. с англ. / Дж. М. Кейнс. – М.: Прогресс, 1978. – 494 с.
7. Маршалл А. Основы экономической науки / А. Маршалл ; [пер. с англ. В. И. Бомкин и др. ; предисл. Д. М. Кейнс]. – М. : Эксмо, 2007. – 832 с.
8. Офіційний сайт Державної служби зайнятості України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dcz.gov.ua/control/uk/statdatacatalog/list>
9. Перехід на ринок праці молоді України / Е. Лібанова, О. Цимбал, Л. Лісогор, І. Марченко, О. Ярош. – Міжнародне бюро праці, Програма молодіжної зайнятості, Департамент політики зайнятості. – Женева: МОП, 2014. – 93 с.
10. Петюх В. М. Ринок праці / В. М. Петюх. – К.: КНЕУ, 1999. – 288 с.
11. Постанова Кабінету Міністрів України «Про ліцензування діяльності з надання освітніх послуг» від 8 серпня 2007 р. № 1019 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1019-2007-%D0%BF>
12. Ринок праці України : Аналітично-статистичний збірник. – К.: ІПК ДСЗУ, 2018. – 299 с.